

ЧЕРНІГІВ ОПИТУВАННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

Виконано

Управління інвестицій і туризму
Чернігівської міської ради

у співпраці з

Проектом ЕРМ

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ЕРМ УКРАЇНА
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ

За підтримки USAID

липень- вересень 2006

ОПИТУВАННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП

В липні-серпні 2006 р. було проведено опитування думки підприємців серед роботодавців Чернігова. Опитування є частиною дослідження середовища в ініціативі розробки Програми залучення зовнішніх інвестицій та розвитку туристичного потенціалу міста Чернігів та стратегічного планування економічного розвитку на базі громади стосовно майбутнього міста. Метою опитування було надання корисної та достовірної інформації працівникам відділу інвестицій і туризму Чернігівської міської ради та членам постійної робочої групи з питань економічного розвитку та залучення зовнішніх інвестицій в економіку м. Чернігова стосовно відношення тих, хто інвестує та створює робочі місця в Чернігові та порівняння ситуації в місті Чернігів з іншими містами, що беруть участь в проекті USAID «Економічний розвиток міст» (EPM). Опитування включає в себе питання, що стосуються історії та стану бізнесу, характеру бізнесу, праці та питань працівників, інформацію про інфраструктури для бізнесу, державні послуги та відносини, та загальне враження від громади як місця для ведення підприємницької діяльності.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

53 опитування було проведено до 21 серпня, 2006 року. Список компаній, запропонованих для інтерв'ю, включав найбільших працедавців міста (5 компаній, що надають більш ніж 1000 робочих місць, і 8 інших, які забезпечують від 500 до 999 робочих місць), а також декілька фірм середнього розміру (27 фірм, що надають від 100 до 499 робочих місць) та тринадцять малих фірм з кількістю працівників від 25 до 99. Зведені відповіді всіх компаній було включено в цей звіт. Працівники відділу інвестицій і туризму Чернігівської міської ради провели всі 53 інтерв'ю.

Для забезпечення повних та чесних відповідей продавців, ті, що брали участь в опитування були запевнені, що цей звіт не буде мати посилок на конкретні підприємства, а також, що анкети опитування лишаться конфіденційними.

Було знайдено відмінності серед відповідей компаній, що представляють різні сектори економіки (легка промисловість, машинобудування та автомобільна промисловість, комунальні та інші послуги).

Хоча опитування 53 компаній не може однозначно відобразити думку всієї бізнес-спільноти Чернігова, ці компанії – великі та малі – забезпечують разом 24.000 робочих місць, що є вагомою частиною місцевої економічно-активної робочої сили, та складають дійсну та репрезентативну вибірку.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

Опитування думки підприємців Чернігова – основні висновки

1. Місцева економіка ані відіграє ролі відповідно до потенціалу Чернігова та його промислової традиції, ані отримує вигод від глобального росту індустрії машинобудування та демонструє низьку орієнтацію на експорт та низьку продуктивність. Є очевидним, що економіка міста базується на низьких витратах (низьких цінах) і очевидно, що глобалізація та збільшення вартості енергії, сировини та робочої сили має для неї загрозу. Існують деякі плани щодо збільшення збуту та нового інвестування, однак ці позитивні очікування не покривають втрат від нещодавнього зменшення обсягів виробництва та кількості робочих місць головних працедавців міста. Місцеві компанії не задоволені загальною економічною ситуацією в країні, потребують заміни застарілого обладнання та інвестицій в нові технології та інновації.
2. Сучасна загальна кількість робочих місць всіх компаній, що брали участь в опитуванні, складає 23.300 і «здорові» компанії планують створити ще 1000 нових робочих місць наступного року. В той самий час деякі більші працедавці все ще очікують подальше скорочення робочих місць, таким чином загальних результат, напевно, складе «невеликий приріст». Створення робочих місць, про що було повідомлено, рівномірно відбуватиметься у всіх секторах, але відносно більший приріст очікується в галузі легкої переробної промисловості.
3. Місцева економіка не орієнтована на експорт. Тільки 14 з 53 компаній експортують принаймні 20% своїх товарів та послуг за межі України, тільки 24% продукції представлено на іноземних ринках. 52 % збуту реалізовано в регіоні та 24% в інших частинах країни. Навіть за наявності конкурентної переваги низьких цін (порівняно зі стандартами ЄС), компанії Чернігова не знаходять клієнтів на ринках ЄС.
4. Компанії оцінили якість 17% їхньої робочої сили «відмінно» та 54% «добре», що представляє середній рівень задоволення, кількість робітників (27%), оцінених «задовільно» є досить великою. Середня заробітна плата виросла з 640 до 785 грн. на місяць в 2006 році. 83% компаній або не достають, або очікують брак працівників з необхідними навичками, в основному в технічних галузях (менеджери, техніки, економісти, кваліфікована робоча сила) і брак кваліфікованої робочої сили може зашкодити планам нових інвестицій та зменшити шанси залучення зовнішніх інвесторів.
5. 41 із 53 фірм (70%) мають плани модернізувати та вдосконалити їхні сучасні виробництва для розширення своєї діяльності в Чернігові, здебільшого в 2006-2008 рр. Загальна кількість інвестицій може сягати 400 млн. грн. (20 % обороту компаній). Тільки чотири компанії збираються розширюватись поза Черніговом для обслуговування більших ринків. В той самий час тільки одна компанія збирається перенести свою діяльність з міста через недостачу місця для розширення.
6. Загалом, якість послуг місцевої влади не була оцінена добре (в середньому 3.25 з 4, де «1» - найкращий результат, «4» - найгірший). Утримання доріг та процедури ліцензування та дозволів на будівництво разом з пропозицією ділянок та будівель для розвитку бізнесу та МСП часто згадувалося як області, що вимагають уваги та поліпшення.
7. Жодна з 53 компаній не оцінила якість місцевої влади «відмінно», тринадцять дало оцінку «добре». 22 компанії дали оцінку муніципальній владі «задовільно» та чотири – «погано».

Разом з низькою оцінкою муніципальних послуг та достатньо середньою оцінкою контактів з представниками міської ради це вказує на високий потенціал для поліпшення співпраці між публічним та приватним секторами.

8. Думка працедавців Чернігова про місцевий бізнес-клімат є, нажаль, ще більш негативною. Знову ж таки жодна компанія не оцінила цю область як «відмінне» місце для ведення бізнесу, в той час як 14 компаній дали їй оцінку «добре» і 31 підприємства вважають Чернігів «задовільним» місцем для ведення бізнесу. Чотири компанії відповіли, що місто є «поганим» для ведення бізнесу. Географічне розташування та розмір міста, наявна сировина для харчової промисловості згадувались неодноразово серед найважливіших сильних сторін місцевого бізнес-клімату, в той час коли було визначено більше негативних аспектів, серед яких: бюрократія та корупція; погана економічна ситуація та низький рівень життя; відтік мозків (кваліфікованої робочої сили) та недостатня інвестиційна діяльність.
9. Компанії підтримують ідею, що місцева економіка може змінитися через втілення проектів, зазначених в процесі стратегічного планування, що включав би внутрішні поліпшення: (розвиток інфраструктури, розвиток робочої сили), кращу співпрацю між громадським та приватним секторами (розвиток малого та середнього бізнесу, бізнес-інфраструктура) та зовнішні ресурси (залучення прямих іноземних інвестицій та розвиток туризму).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. Стан підприємств

Із 53 тільки 16 компаній було засновано після 1990. Це демонструє довгу промислову традицію міста Чернігів. Більша частина нових заснованих підприємств є малими підприємствами в секторі легкої промисловості та послуг, в той час як промислові підприємства в галузі машинобудування, харчової та текстильної промисловості та будівництва представляють традиційні компанії, деякі з яких були засновані в першій половині / середині 20го століття. Більшість компаній (33) є власністю українських фізичних осіб. Дві компанії муніципальних послуг зараз знаходяться повністю у власності міста, в інших трьох компаніях частку має держава. Тільки три малі фірми зазначили іноземну власність, однак, один з найбільших інвесторів міста відмовився взяти участь в опитуванні. Розподіл робочої сили по власності підприємств в вибірці є наступним :

- держава – 2 %,
- місто – 8 %,
- фізичні особи – 53 %,
- юридичні особи – 36 %,
- іноземні особи – 1 %

2. Бізнес взагалі

Економіка Чернігова здається добре диверсифікованою, але її склад віддзеркалює факт, що компанії обслуговують в основному місцевий та обласний ринки. Вона складається з (1) групи виробничих компаній в основному в галузі легкої промисловості (харчова, текстильна, фурнітура), (2) декількох важливих компаній в галузі виробництва компонентів для устаткування та автомобілів, (3) будівництво та будівельні матеріали та (4) та компаній, що надають громадські муніципальні послуги, транспортні та інші послуги.

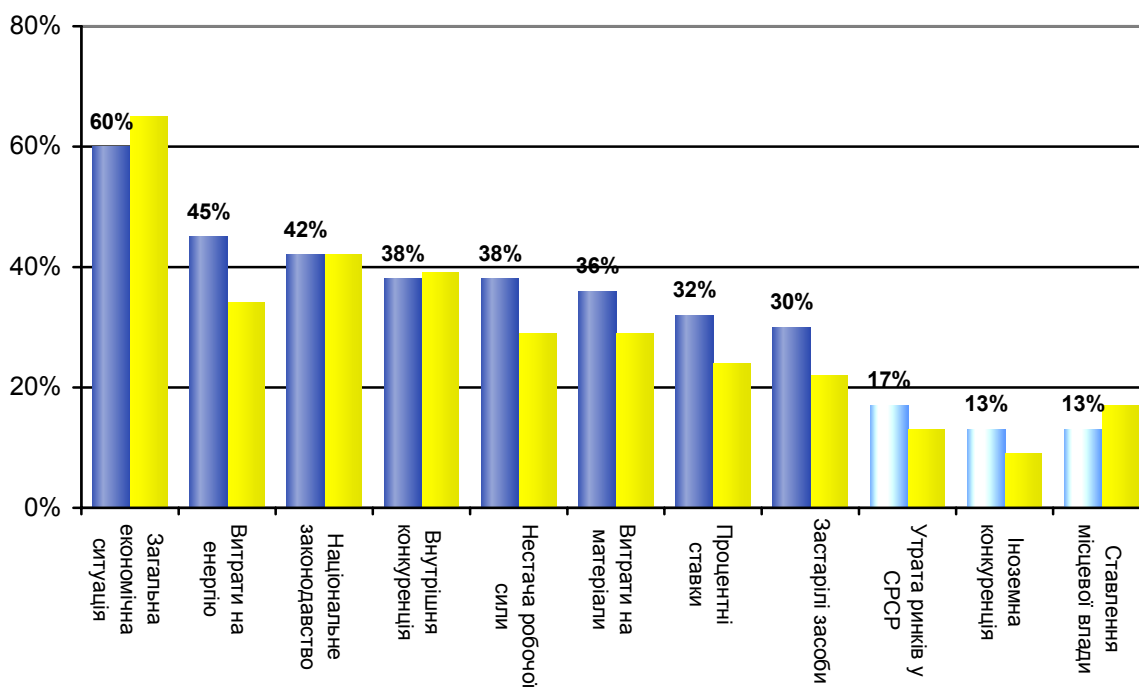

Схема 1 Бар'єри для подальшого розвитку

Компанії попросили назвати фактори, що мають негативний вплив на сучасний та майбутній розвиток (схема 1) їх товарів та послуг. Темна (зліва) колонка показує результати для Чернігова, світла колонка (справа) показує результат, отриманий від 300 компаній, що брали участь в опитуванні в 20 інших містах України в 2006 році. В черзі пріоритетів (1) загальна економічна ситуація була згадана як найбільш важливий фактор згідно з

60% компаній (при розподілі по секторах 87% компаній у сфері комунальних та інших послуг вважають загальну економічну ситуацію проблемою проти 38% компаній в сфері легкої промисловості), (2) вартість енергії є занадто високою для 45 % фірм (така частка є вищою, ніж в інших Українських містах, де така відповідь складає 34%), та для більш ніж 52% компаній в легкій промисловості та машинобудуванні. (3) національне законодавство є проблемою для 42 % компаній – однаковий відсоток як і для середнього по Україні (особливо в секторі машинобудування). Дві проблеми були згадані 38 % компаній як одні з чотирьох ключових бар'єрів їх розвитку: вітчизняна конкуренція та брак кваліфікованої робочої сили. В той час як перша проблема є типовою для багатьох підприємств і її важливість в Чернігові є такою ж високою, як і будь-де, брак кваліфікованих працівників (більше 50% в сферах послуг, будівництва та комунальних послуг) є більш серйозною для Чернігова, ніж будь-де в іншому місці, і може бути пов'язана з порівняно низькими зарплатами. 65 % компаній в галузі машинерії також скаржаться на високі ціни матеріалів та компонентів, 43 % компаній в легкій промисловості вважають процентні ставки завищеними та 50 % компаній в сфері комунальних послуг та будівництва мають застаріле обладнання. Відношення місцевої адміністрації було згадано найчастіше невеликими компаніями в секторі послуг, однак, середня частка є меншою порівняно з іншими містами. З іншого боку, екологічні обмеження, відстань до ринку та вартість робочої сили були згадані не більш ніж двома компаніями кожна.

Вступ до ЄС сприймається більш негативно, ніж позитивно, навіть якщо компанії також розуміють позитивні аспекти – така ситуація є досить унікальною та підтверджує той факт, що місцеві фірми (особливо в легкій промисловості) покладаються в основному на низьку вартість виробництва. Доступ до великого ринку без митниці та інших перешкод (53%, дві третини промислових компаній), легше забезпечення дотримання законів (40%) та стабільний бізнес-клімат (38%) згадувались найчастіше серед позитивних аспектів. Участь в програмах ЄС була би прийнята охоче 17% компаній. З іншого боку 58% компаній бояться збільшення вартості робочої сили – фірми добре розуміють, що сучасний низький рівень заробітної плати не може тривати дуже довго і 53% інвестицій доведеться адаптуватись до нових умов. 49% компаній бояться сильної (іноземної) конкуренції та 38% закінчення переваги низьких цін.

3. Клієнти

Майже всі фірми надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів (схема 2). Тільки 10 компаній доповіло про те, що вони експортують більше половини своєї продукції за межі країни і 4 компанії експортують принаймні 20%. Через це тільки близько 24% загального збуту йде за межі країни, в основному в Росію. Ця частка є досить малою, що є результатом як географічного розташування, так і складу місцевої економіки. Компанії в галузі будівництва, транспорту, комунальних та інших послуг обслуговують винятково обласний (87%) та вітчизняний (13%) ринки, в той час як компанії в галузі легкої промисловості експортують 28%, машинобудування 43% та хімічна промисловість 75%. Майже всі підприємства очікують (в середньому 25%) збільшення збуту в 2006 р. порівняно з 2005 р., та середній збут на працівника був на середньому рівні близько 70000 грн.

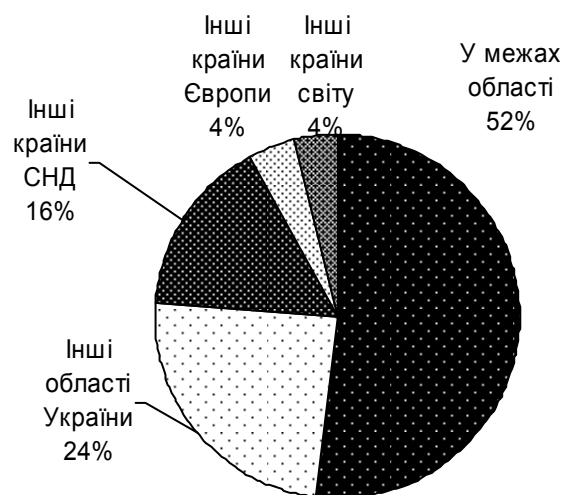

Схема 2 Експортна орієнтація місцевої економіки

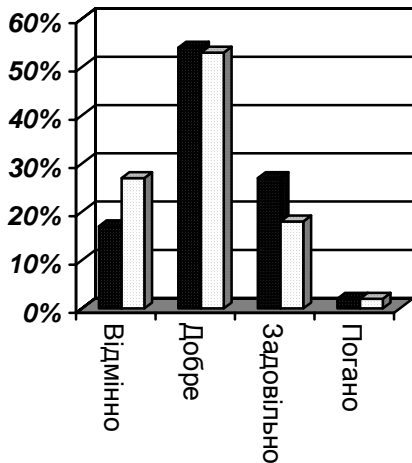
Для розташування в Чернігові для 51% компаній 57% є споживачі та кваліфікована робоча сила. 26 (49 %) фірм відповіли, що в них є постачальники сировини та 8 (15%) компонентів (76% та 24% в легкій промисловості). Тільки 4 компанії (8%) доповіли про те, що мають відділ досліджень та розвитку. Цікавим фактом є те, що 8 компаній (здебільшого в секторі легкої промисловості та машинерії) зазначили кластери схожих фірм серед причин для розміщення в Чернігові, оскільки створення кластерів та участь

в міжнародних вартісних ланцюжках стає важливим інструментом в сучасному місцевому економічному розвитку.

4. Питання робочої сили та зайнятості

Загальна кількість постійних працівників в цих 53 компаніях є 23,328 порівняно з 26,955 минулого року і 30,692 5 років тому. Великі промислові компанії – традиційні працедавці зменшувались останні п'ять років в той час як нові робочі місця створювались в деяких МСП, здебільшого в легкій промисловості, будівництві та секторі послуг. Здається, що тенденція цього року змінюється, і коли запитуюмо про нові інвестиції, компанії відповідають, що вони планують збільшити кількість працівників на 3% цього року та створити 1000 нових робочих місць впродовж наступних двох років. Але деякі машинобудівні компанії все ще

проходять реструктуризацію та планують скоротити ще декілька сот працівників. Часка зайнятих жінок – 51% для компаній, що взяли участь в опитуванні (68 % в легкій промисловості). Частка працівників з вищою освітою на середньому рівні і становить 14.4% цього року.

Задоволеність працедавців якістю своїх працівників є нижчою, ніж середній показник по Україні. Загалом, 17% працівників в Чернігові оцінені на відмінно, 54% - добре, 27% задовільно і 2% погано (схема 3, темна колонка для міста, світла – середнє для України). Найнижчий рівень задоволеності серед компаній в галузі легкої промисловості, найвищий – в галузі машинобудування.

Схема 3 Задоволеність якістю робочої сили

Середня місячна заробітна плата згідно 48 компаній, що відповіли на це запитання – 785 грн. порівняно з 640 грн. в 2005 р., найбільша в галузі машинобудування (823 грн.), а найнижча в секторі легкої промисловості (764 грн.). Тільки 7 компаній платять в середньому більше 1000 грн. на місяць, в той час як інші 10 сплачують менше 500 грн. Низькі зарплати можуть бути однією з причин, чому 39 компаній (74%) у всіх секторах відчувають брак конкретних професій та навичок, які важливі для подальшого розвитку, а інші 5 (9%) очікують зіткнутись з цією проблемою в майбутньому. Кваліфіковані технічно орієнтовані професії – технологи, інженери, техніки, будівельники та кваліфіковані робочі: швачки, електромонтери, токарі, слюсарі інструментальники, фрезерувальники найчастіше згадуються як ті, яких бракує. Ця частка знову є більшою, ніж в інших містах, де менше двох третин компаній повідомляють про таку проблему.

21 компанія повідомила, що в них є відділи досліджень та розвитку, що зазвичай обслуговує розробку нових продуктів (всього забезпечує 182 робочих місця) та п'ять компаній планують створити такий відділ. Такий рівень інноваційних структур в компаніях є досить низьким і напевно є ще однією причиною низької експортної орієнтації місцевої економіки.

5. Інформація про приміщення для бізнесу

Ситуація в Чернігові в даній сфері носить як позитивний так і негативний характер (див. схему 4). 18 компаній із 53 володіють своїм майном, 17 інших мають в лізингу та володінні. 66 % компаній (35) також мають достатньо нерухомості для розширення, в той час як 16 компаній (зазвичай в приміщеннях в лізингу) не мають. Ситуація на ринку нерухомості може лише трохи покращитись, якщо 8 великих компаній запропонують частину своїх невикористаних приміщень на продаж чи в оренду. Багато фірм планує інвестувати суттєво в нові технології та вдосконалення приміщень, особливо в галузі машинобудування. 26 компаній планують модернізувати чи покращити існуючу нерухомість, здебільшого впродовж цього та наступного років і тільки (!) 10 компаній дало негативну відповідь. Такий рівень очікування інвестицій є дуже високим. Майже 400 млн. грн.. (20% від загального обороту) повинно бути інвестовано і 1.000 нових робочих місць створено (4.4% від

сучасного стану). Тільки дві компанії хочуть відкрити філії деінде в Україні – здебільшого для обслуговування більших ринків та 10 інших розглядають таке розширення. В той самий час тільки одна фірма хоче перенести свою діяльність з Чернігова через брак місця для розширення.

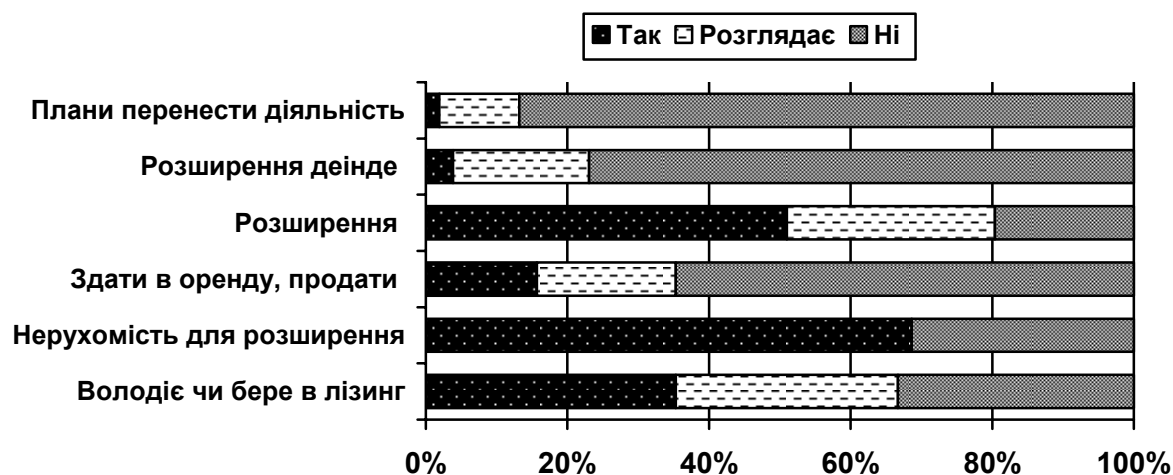

Схема 4 Інформація про бізнес-нерухомість

6. Державні послуги та відносини

Компанії попросили оцінити 9 муніципальних державних послуг по шкалі від 1 до 4 (1=відмінно, 4=погано). В середньому, такі послуги були оцінені між «задовільно» та «погано» 3.25 та часто гірше, ніж в інших містах України (схема 5). Найвищий рівень задоволеності було виявлено щодо розвитку жила (3.00, в інших містах 3.23) та ліцензування та дозволів для ведення бізнесу (3.05 але 2,73 в інших містах). Компанії були дуже не задоволені утриманням доріг (3.59), підтримкою МСП (3.52), ліцензуванням та дозвільними процедурами для будівельних робіт (3.34), та пропозицією ділянок та будівель для бізнесу (3.24). За винятком загально поганого утримання доріг, ці послуги оцінені гірше, ніж в інших містах проекту «ЕРМ» (світла колонка на схемі). Як і в інших випадках більш задоволеними є компанії в секторі легкої промисловості (загальне середнє 3,21) і найменш задоволеними є компанії в секторі машинобудування (3,34). Іншим показником поганої думки підприємств про послуги місцевої влади може бути той факт, що тільки 2 з 53 компаній оцінили деякі послуги на «відмінно».

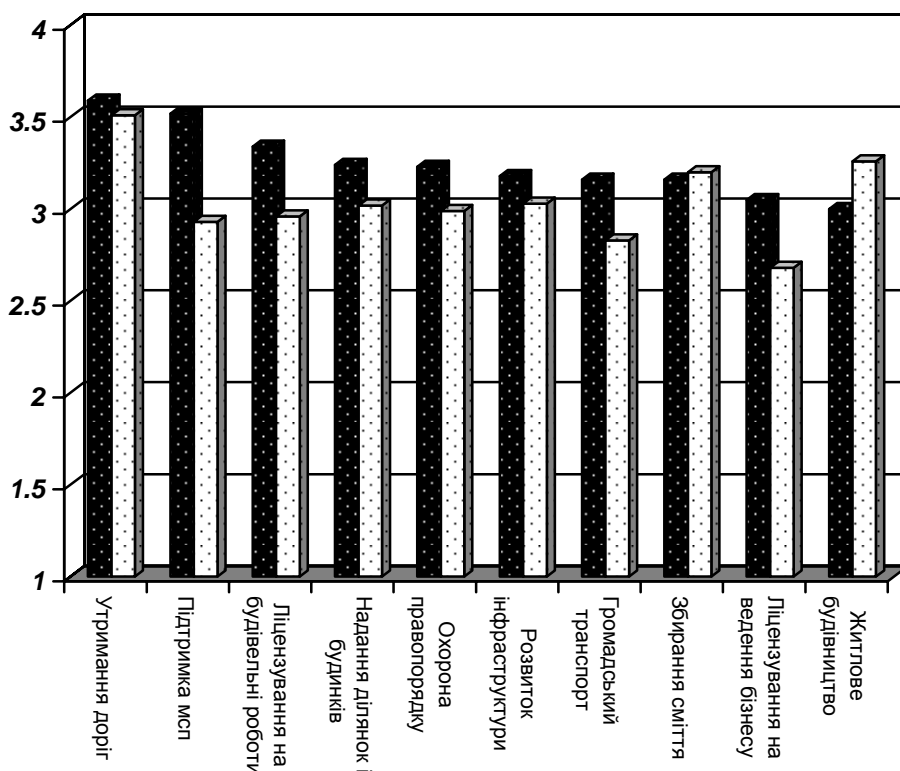

Схема 5 Державні послуги

Найбільш часто рекомендовані інструменти для поліпшення були «ґрунтова підтримка МСП», «спрощення дозвільних процедур» та «краще утримання доріг також взимку і поза межами міста».

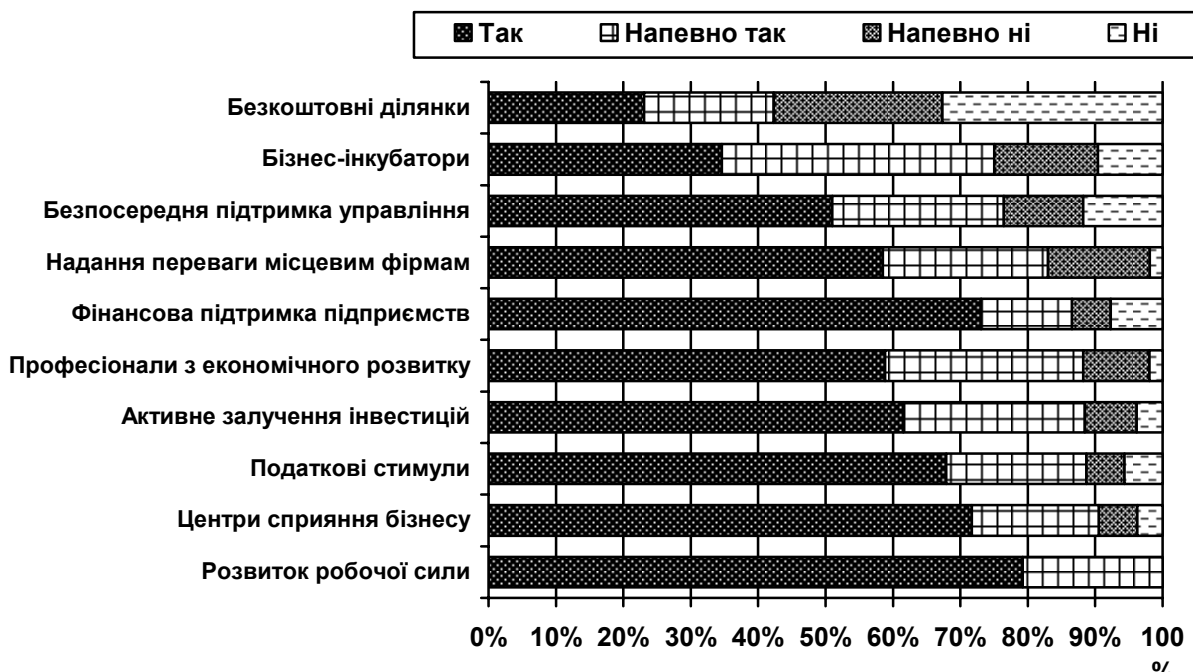

Схема 6 Послуги, що надус відділ економічного розвитку

Компанії також запитали, які послуги повинна надавати місцева влада (та її відділ економічного розвитку) підприємствам, що розташовані в Чернігові. Схема 6 показує, що фірми охоче сприймають майже будь-які дії, що можуть їм бути запропоновані, оскільки, за винятком одного, всі заходи отримали більше 50% підтримки кожен. Всі компанії вважають, що допомога в розвитку робочої сили повинна надаватись

міською радою для поліпшення ситуації браку кваліфікованої робочої сили. Проблеми бюрократії повинні вирішуватись створенням Центрів допомоги бізнесу, швидкими та ефективними процедурами дозволів та ліцензування та наданням послуг тренуваними фахівцями з економічного розвитку. Активне залучення інвестицій може створити нові робочі місця, принести нові технології та ринки до місцевої економіки. Фінансова підтримка бізнесу (гарантії кредитів) також була би охоче сприйнята. Надання безкоштовних ділянок загалом не підтримується, хоча в групі компаній в галузі машинобудування також є велика підтримка такого підходу – це змалює гіршу ситуацію з бізнес-нерухомістю для такого типу компаній.

Серед інших заходів, рекомендованих компаніями, треба зазначити наступні:

- Активніше залучати банківські кредити для розвитку виробництва
- Пошук і ліквідація адміністративно-правових перешкод, спрощення існування підприємств
- Розробити міську програму щодо реклами продукції товаровиробників області за пільговими цінами
- Сприяння в забезпеченні робочої сили житлом

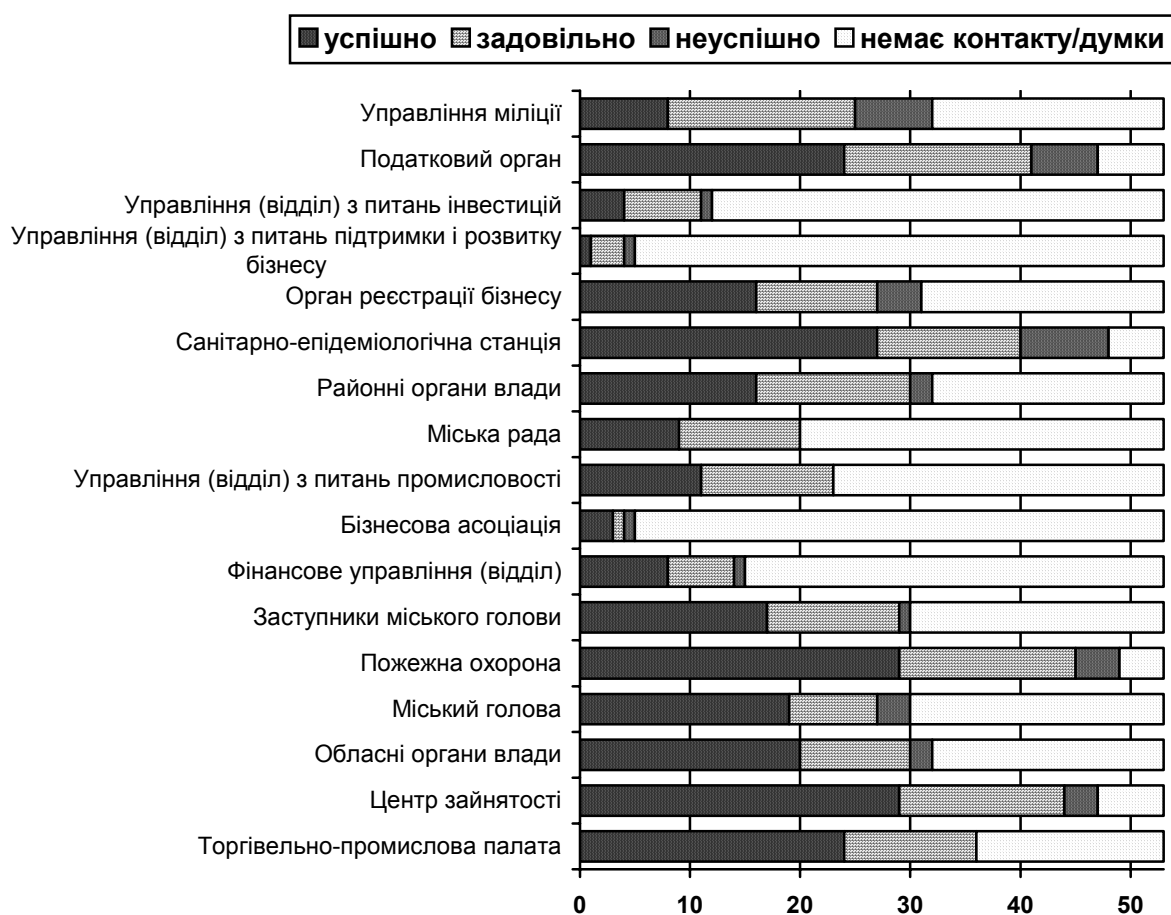

Схема 7 Контакти з владою

Далі компанії дали оцінку контактам з державними представниками та організаціями. Першим важливим висновком є те, що таких контактів взагалі не багато, як видно зі схеми 7, особливо серед компаній в сфері послуг. Перші 6 установ (Торгівельно-промислова палата, центр зайнятості, обласні органи влади, міський голова, пожежна охорона та заступники міського голови) отримали дуже позитивні оцінки, візити до них здійснюються досить часто та успішно. З Фінансовим управлінням, інвестиційним управлінням та відділом з питань розвитку бізнесу з іншого боку майже зовсім немає контактів. Найбільший негативний досвід спостерігається в контактах з управлінням міліції, податковими органами та санітарно-епідеміологічною станцією.

Багато негативних коментарів стосовно послуг, що отримали погані відгуки, можна узагальнити одним реченням: надто багато бюрократії, повільна адміністрація, відсутність бажання ухвалити остаточне рішення та неефективність в публічному секторі. Також вважається проблемою факт, що в деяких установах працівники не володіють достатніми знаннями, навичками та ввічливістю.

7. Критичні питання

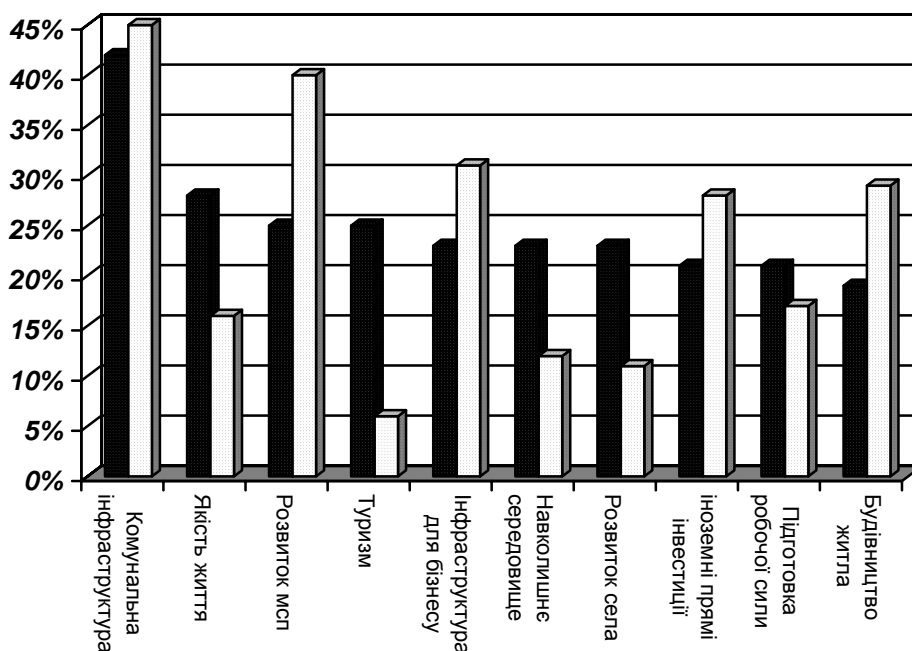

Схема 8 Критичні питання

Компанії дали наступні відповіді на запитання щодо трьох найбільш критичних питань, на яких повинен сфокусуватись стратегічний план:

- Комунальна інфраструктура посіла перше місце з 42% голосів в усіх секторах, з найбільшою часткою серед компаній в секторах комунальних послуг, транспорту та будівництва (60%), що може подбати про їх власний бізнес;
- Якість життя з 28 % голосів була рівномірно підтримана в усіх секторах економічної діяльності;
- Розвиток МСП посів третє місце (25 %) з найбільшою підтримкою (41 %) серед компаній в секторі машинобудування;
- Туризм з 25 % голосів також в основному було підтримано представниками компаній в секторах комунальних послуг, транспорту та будівництва.

З іншого боку, освіта, дослідження та розвиток і соціальний розвиток як потенційні критичні питання не були дуже рекомендованими. Як показано на схемі 8 – в порівнянні з «середнім по Україні» - Чернігів має менше проблем з розвитком житла, комунальною інфраструктурою та розвитком МСП, але більше проблем з розвитком робочої сили, якістю життя та туризмом.

9. Загальні враження

Компанії попросили висловити свої загальні враження про місцеву владу Чернігова. Муніципальна влада та місто Чернігів як місце для ведення бізнесу отримали схожі оцінки близько до «задовільно». Місцева влада з 13 оцінками «добре», 22 «задовільно» і 4 «погано» отримала в середньому 2.77, в той час як місто для ведення бізнесу – 2.80 з 14 оцінками «добре», 31 «задовільно» та 4 «погано». Найбільш задоволеними були компанії в секторі легкої промисловості (2.69 – оцінка міста для ведення бізнесу), в той час як найменш

задоволеними були компанії в сфері машинобудування (2.93 – місцева влада). Ці результати тільки трохи гірші за середній результат цього року в інших містах (2,62 – місцева влада, 2.64 – для бізнесу).

Приклади позитивних елементів бізнес-клімату Чернігова, що були згадані компаніями, наступні:

- Добре географічне розташування, відстань до Києва;
- Ресурси (сировина) для харчової промисловості;
- І згідно з деякими підприємствами, також наявність дешевої робочої сили та ділянок для бізнесу.

Негативні фактори, визначені в Чернігові здебільшого стосуються поганої економічної ситуації та низької купівельної спроможності місцевого населення, «відтік мозків» - відтік кваліфікованих людей з міста; недостатні інвестиційна діяльність, бюрократія та погана адміністрація.

V. ПІДСУМОК

Це опитування стосовно бізнес-клімату узагальнює думку головних працедавців Чернігова. Їхні спільні відношення до міського управління мають сильний вплив на економіку: буде вона розвиватися, відбуватиметься застій, чи занепад. Цей звіт допомагатиме команді у складі постійної робочої групи з питань економічного розвитку та залучення зовнішніх інвестицій в економіку м. Чернігова та проекту EPM в її роботі та матиме цінність для місцевої влади в її прагненні підтримувати та покращувати бізнес-клімат міста.

Команда EPM, що доклалася до аналізу опитування думки підприємців м. Чернігова хоче подякувати всім працедавцям, що поділились своїми думками та надали корисну інформацію проекту.